

Lirismul în teatru

bună parte a producției noastre dramatice este alcătuită din comedii lirice, ceea ce nu trebuie să ne mire, pentru că, dintre toate formulele teatrale, puține se bucură de o ușurință atât de mare de a pătrunde în public și de a-i câștiga o rapidă, tandră și amuzată complicitate ca aceea în care umorul reprezintă un lirism abia reprimat. Chiar și comedii satirice sînt aproape totdeauna străbătute de un filon de poezie, și faptul nu are de ce să ne surprindă, întrucît balansul între indignare și duioșie, ori minie și exuberanță constituie un mijloc excelent de a capta interesul spectatorilor. Totuși, nu acestea sînt principalele motive care-i îndeamnă pe scriitorii noștri să alieze simțului comic pe cel liric. Dacă elanul, duioșia sau lumina însoțesc și transfigurează aproape de regulă comedii și satirile noastre este, în primul rînd, fiindcă umorul ori sarcasmul sînt chemate să pedepsească și să răzbune, dar în nici un caz să micșoreze încrederea în om. Întreaga noastră concepție despre lume se întemeiază pe convingerea că umanitatea dispune de toate resursele pentru a se rupe de un trecut și odios și rizibil și de a păși, purificată, spre o altfel de existență, și de aici vine aliajul dintre umor și emoție, dintre vehemență și entuziasm.

La acest factor hotărîtor, care explică prezența vădită a lirismului în comedii noi, se adaugă împrejurarea că cele mai bune comedii sau satire scrise în literatura dramatică dintre cele două războaie se apropie de punctul nostru de vedere, prin critica instituțiilor de viață burgheze și prin aspirația spre o lume clădită pe înalte virtuți umane. În adevăr, teatrul nostru dintre cele două războaie cunoaște prea puține comedii în care să triumfe, laolaltă cu sentimentul mizantropiei, dezgustul și decepția. Aspirația spre mai bine este mereu justificată și în ea este frecvent implicată nădejdea. Cine recitește astăzi piesa lui Tudor Mușatescu, *Titanic vals*, descoperă îndată, alături de elementele satirice, protestatere, o emoție neascunsă și o afecțiune fătășă față de ființele rizibile în societatea de ieri, pentru puritatea și generozitatea lor atât de ciudate în peisajul moral al vechii orînduiri. În *Omul cu mîrtoaga*, G. Ciprian exprimă nu numai o poziție de sfidare și de protest față de o lume al cărei impuls antiomnesc făcea imposibile demnitățile și fericirea, dar ne și propune un erou care nutrește credința aproape fanatică în victoria binelui și a frumosului. În comedii lirice ale lui Mihail Sebastian

asistăm la o permanentă și melancolică confruntare între o societate rea, obtuză, ostilă oricărei valori morale și spirituale, și un univers vrăjit de un ideal etic superior, în care speranțele generoase se realizează, iar personalitățile se împlinesc. Evident că amintirea atîtor comedii sau satire evoluînd între comic și poezie, și care s-au bucurat și se bucură de un neîntrerupt succes, stăruie în memoria dramaturgilor noștri.

Trebuie să observăm însă că lirismul tuturor acestor autori (structural deosebiți) are totuși un punct comun și care este — am zice — *trăsătura* specifică a comediei care se scria acum treizeci de ani față de cea de astăzi. Eroi lui Tudor Mușatescu, ai lui G. Ciprian sau ai lui M. Sebastian fac parte din aceeași familie a inadaptabililor, iar poziția lor exactă trebuie căutată la încrucișarea dintre nostalgia lor nobile (dar lipsite de concretețe istorică) și neputința de a le realiza (într-un larg cadru social și pe o întinsă durată). Ei trăiesc într-o zonă în care aspirația se îmbină cu resemnarea sau se mulțumește cu împliniri simbolice și parțiale. Fermitea lui Spirache din *Titanic vals* constă în refuzul oricărei ascensiuni pe scara valorilor burgheze. Corina din *Jocul de-a vacanța* se definește prin credința că, oricît ar fi de frumoasă o evadare (fie și numai pentru o lună de zile) din atmosfera sufocantă a lumii în care trăiește, această evadare este iluzorie și vine totdeauna un moment cînd realitate și vis se află într-un război aprig și dureros. Chirică din *Omul cu mîrtoaga* își acceptă condiția sa umilă și ridicolă, convins că soarta îi va dărui într-o zi ceea ce-i datorează, angajînd un adevărat pariu cu destinul, care nedreptățește atîtea vieți în orînduirea capitalistă; dacă el cîștigă la această loterie, e numai datorită hazardului. Așadar, lirismul acestor piese nu e niciodată cel al luptei deschise, duse pe pămîntul realității sociale și istorice, nici al bucuriilor culese dintr-o victorie repurtată direct asupra societății burgheze.

Or, ceea ce caracterizează comedia noastră nouă este că întîlnirea satirei cu lirismul, a umorului cu poezia se făptuiește în acțiunea revoluționară împotriva vechii orînduiri sau a mentalității pe care aceasta a cultivat-o în conștiința oamenilor. Farmecul pe care-l iradiază Cerchez din *Ziaristii* constituie expresia unui temperament combativ, decis să nu tolereze eroarea sau in justiția; este poezia pe care o degajă un militant (de o spontaneitate cuceritoare) pentru o adîncă înnoire socială și morală. Spiridon Biserică din *Mielul turbat* îngăduie o vreme un șir întreg de umilințe și sfidări care-i sînt aduse, neclintit în credința că cei care-l jignesc și caută să-i frîneze elanul vor fi înlăturați, iar munca lui răsplătită de prețuirea tovarășilor săi. Omul acesta modest, care ne emoționează printr-o superioară îngăduință și printr-o răbdătoare tenacitate, va învinge în cele din urmă. Dar victoria sa nu e urmarea întîmplării, ci a luptei societății noastre împotriva ticăloșiei, împotriva servilismului și a inerției. Ceea ce te cucerește la cei doi adolescenți din *Prietenă mea Pix* este convingerea lor că, oricît de mari ar fi greutățile care un timp împiedică un fapt de frumusețe sufletească să fie înțeles și apreciat, toată realitatea din jur va „conspira“ și va lupta pentru recunoașterea și desăvîrșirea lui.

În această mutare a accentului de pe lirismul comunicat de ființe deosebite de societatea în care trăiesc (singure și izolate) pe lirismul comunicat de exponenții unui mod de gîndire și de viață care este al unei întregi orînduiri se poate descifra semnul unui amplu proces istoric. Amprenta acestui proces istoric se regăsește și în faptul că autorii comedii noastre sînt interesați, deopotrivă, să nemească idealul personajelor lor și să indice chipul în care el se realizează.

*

A sosit însă momentul să spunem că nu totdeauna, în comedii noastre, elementul liric este fericit realizat.

„Lirismul în teatru — scria Mihail Sebastian — este poate în mod fatal retoric, iar unde începe retoricul încetează simțul de măsură“.

Notînd acest gînd al său, Sebastian avea fără îndoială în vedere că, în teatru, adică acolo unde conflictele se rezolvă tranșant, unde replicile se succed rapid și sînt întovărășite de gesturi elocvente, pe scenă, adică acolo unde nuanțele trebuie adeseori sacrificate, iar tranzițiile de la un sentiment la altul sînt îngroșate, dramaturgii sînt în primejdia de a rămîne la tiradă și la gest, deci în zona cea mai suspectă și cea mai susceptibilă de simulare a poeziei, iar lirismul riscă să devină ostentativ, declamator, fals.

Am avut prilejul, vorbind într-un număr precedent al revistei despre piesele unor tineri scriitori, să arătăm că poezia nu reprezintă pe scenă o dispensă de profunzime și de gravitate și că metafora nu înlocuiește cunoașterea vieții, și nici nu poate constitui singura sursă de lirism a unei comedii. Nu are rost, desigur, să enumerăm izvoarele de poezie care pot fertiliza o operă dramatică, un lucru este însă cum nu se poate mai clar, și anume că nu este de presupus să găsim lirism acolo unde nu se afirmă o fecundă viață spirituală și sufletească. Mai cu seamă dacă piesele își propun să înfățișeze un proces etic. Momentul intrării în altă vîrstă morală devine totdeauna prilejul unor serioase interogații și răspunsuri, al unei dezbateri cu sine și cu ceilalți, și numai analiza acestui proces psihologic ne poate ajuta la înțelegerea schimbărilor intervenite în concepția unui personaj.

(De altfel, fără precizarea caracterului personajului care trăiește maturizarea morală, un fenomen care nu se repetă niciodată întocmai, în fenomen de fiecare dată unic, cum este acela al procesului moral parcurs de o conștiință umană, va deveni stereotip, își va pierde specificitatea individuală.) Mai totdeauna, corespondentul direct al acestui proces etic este un sentiment de echilibru, de împlinire, și o nouă erupție de vitalitate, de viață, deci de poezie. De aceea, credem că Andi Andrieș, Aurel Storin și, într-o măsură, Maria Földes greșesc adăugînd exterior lirism, în loc să-l extragă din situațiile create în piesele lor.

Este de făcut apoi o altă observație în legătură cu elementul liric în comedii noastre, și anume că autorii (și citeodată chiar cei mai talentați) rezistă greu ispitei de a păși pe urmele lui Sebastian, spre același gen de comedie lirică al cărei erou este un om dotat cu frumoase însușiri etice, demonstrînd o gravă conștiință a ideilor, o delicatețe a simțirii și un suflet generos, evoluînd între timidități și aspirații pure. Or, adevărul este că apreciînd în cel mai înalt grad poezia unui Andronic sau Miroiu, nu putem uita că, între ziua în care au fost scrise piesele lui Sebastian și cea de astăzi, s-au petrecut în viața intelectualului răsturnări fundamentale, că el a trăit în tensiunea unei mari lupte care l-a chemat să ia act de realitate și de aspectele ei dramatice. Psihologia acestui personaj s-a schimbat radical prin înfăptuirile clasei muncitoare, prin evenimentele istorice care au avut loc, și alte aspirații, alte perspective și alte mijloace de luptă călăuzesc astăzi chiar o ființă din familia de spirit a eroilor lui Mihail Sebastian. De-a lungul anilor, eroul a străbătut un itinerar în care simțul combativității a cîștigat hotărîtor asupra celui al pasivității și în care idealurile s-au precizat în acțiunea cotidiană.

*

O largă experiență socială ne-a dezvăluit existența unor infinite filoane de lirism în realitatea de fiecare zi. Dacă vom merge pe drumul faptelor de dăruire în muncă, sau pe acela al conștiințelor însuflețite de o constantă dorință de desăvîrșire morală, sau pe acela al atîtor destine care au suit, printr-o exemplară sirguință, treptele culturii, vom găsi oricînd o lumină în stare să dea și celei din urmă întîmplări un sens poetic. E un întreg climat care adăpostește și regenerează lirismul în anii noștri, refuzîndu-l tiradelor și sentimentalismului; e un lirism care presupune o viață interioară activă și severă față de sine (fără ascunzișuri și refugii), animat de sentimentul responsabilității față de colectivitate. Teatrul nostru nu poate decît să cîștige în originalitate și profunzime urcînd la izvorul acestei poezii.

B. Elvin